

A SZÉCHÉNYI CSALÁD NEMZEDÉKEI

FAZEKAS ISTVÁN

Kivételes karrier? Szempontok
Széchényi György esztergomi
érsek
pályafutásához

A magyar múltból jó néhány ragyogó életpályát lehet felsorolni, több olyan személyét, akik saját képességeikre támaszkodva futottak be kiemelkedő karriert. Elég legyen itt Bakócz Tamás, Esterházy Miklós, Szelepcsényi György, Grassalkovich Antal pályájára utalni. E pályák közé tartozik Széchényi György (1605 k.-1695) esztergomi érsek pályája is, aki Szécsényben egy nem nemes katona fiaként látta meg a napvilágot és mint a magyar katolikus egyház feje fejezte be pályáját, megteremtve családjá felemelkedéséhez a hátteret. Életpályáját nem oly régen Koltai András foglalta össze az esztergomi érsek életrajzát tartalmazó gyűjteményes kötet számára.¹ Annak nem látom értelmét, hogy megismételjem az ott olvasható adatokat, bár talán nem árt újra leírni, hogy Széchényi György nem 1592 körül született, hanem jó pár évvel később, 1605 körül, és így nem volt 103 éves halála idején, hanem csak 90, ami akkor is, ma is, tisztos életkornak számított. A következőkben inkább megpróbálok annak utánajárni, hogy mennyire tekinthető Széchényi György karrierje egyedinek, hogy viszonyul egykorú társai karrierjéhez, illetve, hogy minek köszönhette sikereit.

Sajnos a Szabó/Széchényi család korai történetéről nagyon kevés forrás áll rendelkezésre. Így arról a közegről, amelyben György felnőtt nem sok konkrétum tudható.

A család vagyoni helyzete, rokoni kapcsolatai, továbbá Szécsény és Gyöngyös mező-városokon belül elfoglalt társadalmi helye egyelőre ismeretlen.

Az ifjúságára vonatkozó legkorábbi adat szerint 1622-ben lépett az esztergomi káptalan Nagyszombatban működő szemináriumába a fiatal György, aki ezt követően a szeminárium növendékeként néhány éven át a nagyszombati jezsuita gimnáziumot látogatta.² Pályaválasztása nem volt egyedi döntés. Szécsény, de a Hódoltság jelentős katolikus centrumának számító Gyöngyös is számos papot és szerzetest adott az ekkoriban még súlyos paphiánnyal küzdő katolikus egyháznak.³ Ennek oka részben egy elkötelezetten megélt katolicizmusból fakad,

¹ Koltai András: Széchényi György. In: Esztergomi érsek 1001–2003. Szerk. Beke Margit. Budapest, 2003. 310–318. (=Koltai 2003.) (további irodalommal).

² Iványi Béla: A gróf Széchényi-család leszármazása. In: Turul 41 (1927) 76–83., (=Iványi 1927.) 83.

³ Gyöngyösről: Molnár Antal: Mezőváros és katolicizmus. Katolikus egyház az egri püspökség hódoltsági területein a 17. században. Budapest, 2005. (METEM Könyvek; 49.)

részben abból, hogy számos tehetséges ifjú számára az egyetlen felemelkedési útként az egyházi pálya kínálkozott. A Nagyszombatban eltöltött évekről (1622–1625) szintén csak szűkös információk állnak rendelkezésre. A nagyszombati jezsuita gimnázium anyakönyvében ezekből az évekből csupán az 1625. év diáknévsora maradt meg.⁴ Innen lehet tudni, hogy a gimnázium utolsó előtti ún. poeta osztályát látogató György harmincheted magával próbált a latin költészet rejtelmeibe behatolni. Osztálytársai közül néhányval a pályája később is összekapcsolódott. Büki Istvánnal, Jankovics Mártonnal és Szucsányi Mártonnal később több éven át együtt tanult a bécsi Pazmaneumban.⁵ Sylla Gáspár az esztergomi káptalanban volt kanonoktársa,⁶ Péchy Andrással pedig mint a pozsonyi káptalan tagjával találkozhatott újra, ha Pozsonyban járt.⁷ Társai közül ketten, Helesfényi Pál és Magula János a jezsuita rend tagjai lettek.⁸ Fontos társadalmi kapcsolatok teremtésére nem kínálkozott lehetőség, osztálytársai között ugyan kilenc nemes is akadt, de kivétel nélkül a széles nemesi réteg alsó feléből származó kismanes családok sarjairól van szó, főnemes nem volt közöttük.

Az esztergomi főegyházmegeye tehetséges kispapjait hazai felsőfokú intézmény hiányában külföldre küldte tanulni. Többségük a főegyházmegeye bécsi papnevelőjébe, a nem sokkal korábban megnyitott (1623) és alapítójáról Pazmaneumnak nevezett intézetbe került, míg a legkiválóbbak Rómába utazhattak, ahol a Collegium Germanicum et Hungaricum alapítványi helyei tették lehetővé tanulmányaikat. Széchényi Györgynek nem sikerült a Rómában tanulók exkluzív társaságába bekerülnie.⁹ Ennek valószínűleg elég prózai okai voltak. Egyszerűen akkor, amikor felmerült a lehetőség, hogy külföldre menjen tanulni, Rómában nem állt rendelkezésre üres hely. Az esztergomi káptalan néhány hónappal Széchényi György Bécsbe küldése előtt (1625 február), 1624. decemberében küldte Rómába a gyöngyösi születésű Mihályi Istvánt. Ezt követően csak jó két évvel később nyílt lehetőség arra, hogy nagyobb számú magyar növendék mehessen az Örök Városba, 1627 szeptemberében azután nem kevesebb, mint tíz kispap érkezett egy időben oda, köztük öten Pázmány Péter esztergomi érsek ajánlásával (csupán zárójelben tesszük hozzá, hogy köztük volt egykori osztálytársa Péchy András).¹⁰

⁴ Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára Batthyány-gyűjtemény Cat. IX. Tit.I. f. „Matricula Gymnasii Tyrnaviensis (1616–1695)” Az 1624/25. évi poeta tanulók névsora. fől. 12rv.

⁵ Fazekas István: A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951). Budapest, 2003. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban; 8.) Nr. 24., Nr. 21., Nr. 29.

⁶ A római Collegium Germanicumban et Hungaricumban tanult Sylla 1636–1640 között volt esztergomi kanonok. Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok 1000–1900. Esztergom, 1900. (=Kollányi 1900.) 248.

⁷ Rimely, Carolus: Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Poseniensis ad S. Martinum. Posonium, 1880. 270.

⁸ Lukács, Ladislaus: Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. I–II. 1551–1640. Romae, 1978. II. 616. és 665.

⁹ A Pazmaneum történetére: Rimely, Carolus: Historia Collegii Pazmaniani. Viennae, 1865.; Fazekas István: A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784). In: A bécsi Pázmáneum. Szerk.: Zombori István, Budapest, 2002. 9–177. (=Fazekas 2002.) A Collegium Germanicum et Hungaricumra: Bitskey István: Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés. Budapest. 1996; Steinhuber, Andreas: Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom. I–II. Freiburg in Breisgau, 1895.

¹⁰ Veress Endre: A római Collegium Germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. Budapest,

Az esztergomi érsek tehát 1625. február elején Széchenyi Györgyöt Bécsbe, a Pazmaneumba küldte, ahol a következő hat és fél évet filozófiai és teológiai tanulmányokkal töltötte. Társai többségének nem adatott meg, hogy a teljes filozófiai és teológiai kurzust (három év filozófia, négy év teológia) végig tanulják, a nagy paphiány miatt legtöbbjüket a legfontosabb gyakorlati ismeretek megszerzése után, amelyre három-négy év elegendő volt, felszentelték és plébániára küldték. Széchenyi György azon kevesek közé tartozott, akinek lehetősége volt arra, hogy módszeres teológiai ismeretekre tegyen szert, és a négy éves kurzust látogassa. Ennek köszönhetően előbb filozófiai bakkalaureátusi fokozatot szerzett (1627. április 21.), majd a doktori fokozatnak számító magiszteri fokozattal (1628. augusztus. 17.) zárta le tanulmányait ezen a téren két tanulótársával, Senkviczy Márkkal és Fejérvári Mihállyal egyetemben.¹¹ Mindhárom növendék sikeresen haladt előre teológiai stúdiumaiban, ennek köszönhetően mindegyiküknek lehetősége nyílt arra, hogy a teológia első tudományos fokozatáért, a borostyánkoszorúsi fokozatért harcba induljanak. Ennek érdekében téziseket kellett összeállítaniuk, majd ezeket a téziseket nyilvános disputáción kellett a kar doktorai előtt megvédeniük. Ha ezen az akadályon sikerrel túlestek, szigorlati vizsgát kellett tenniük, ami azt jelentette, hogy Szent Tamás Summájából egy órán át vizsgáztatták őket. Sikeres szigorlat után már nem volt hátra más, mint az ünnepélyes avatás, amely alkalmával az avatandónak vendégül kellett látnia a kar doktorait.¹² Széchenyi György és két társa ezen az akadályokon 1631. július-augusztusában sikeresen túl is esett, augusztus 5-én (más forrás szerint) augusztus 10-én már sor is került avatásukra.¹³

A teológiai fokozatszerzésnek, még ha nem is doktori fokozatról volt szó, azért volt jelentősége, mert a korabeli magyar teológusok többségének erre, részben a rövid tanulmányi idő, részben anyagi okok miatt nem volt lehetősége. A püspök kinevezésekkor szokásos kánoni eljárás során gyakran kerül jegyzőkönyvbe a jelölt hiányzó teológiai fokozatai magyarázataként, hogy Magyarországon ennek megszerzése nem szokás.¹⁴ A fokozatszerzéssel járó tekintélyes költségeket sok esetben a jelölt patrónusa, többnyire megyéspüspöke vállalta magára. Sajnos Széchenyi esetében nem tudható, hogy a költségeket családja fedezte-e, vagy pedig esetleg ordináriusa, Pázmány Péter nagylelkű-sége tette lehetővé a borostyánkoszorú elnyerését. Mindenképpen figyelemreméltó a tény, hogy fokozatot szerzett, mert bár tudományos működést soha nem folytatott, teológiai bakkalaureátusa kiemelte társai közül, tekintélyt

1917. 28–32.

¹¹ Széchenyi György sajátkezű feljegyzése tanulmányai éveiről: Bártfai Szabó László: A sárvár-felsővidéki Széchenyi-család története. I. 1252–1732. Budapest, 1911. (=Bártfai Szabó 1911.) 124. A három növendék magiszteri vizsgájáról: Historia Collegii Pazmaniani ab A(nno) 1623 usque Annum 1761, Primási Levéltár, Esztergom, Donationes Nr. 4. pag. 7. Személyükre: Fazekas István: A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951). Budapest, 2003. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban; 8.) (=Fazekas 2003.) Nr.6. (Apáthy), Nr. 11. (Fejérvári), Nr.19. (Széchenyi).

¹² Fazekas 2002. 96–98.

¹³ A teológiai kar anyakönyve szerint augusztus 5-én, Széchenyi előbb idézett feljegyzése szerint erre 10-én került sor. Universitätsarchiv Wien (Wien), Th 16 Acta Facultatis Theologicae 1569–1666. fol. 253v–254r.

¹⁴ Galla Ferenc: Harminckilenc kiadatlan Pázmány-levél. Vác, 1935. 38.

teremtett számára, és talán nem tévedünk, ha gyors előmenetele egyik fontos komponensének tekintjük.

A Bécsben eltöltött évek még egy jelentős eseményt hoztak Széchényi György, sőt az egész Széchényi család életében. 1629. november 26-án Bécsben II. Ferdinánd Széchényi György, a hét szabad művészetek és a filozófia doktora, édesanyja, Bán Sára, és testvére Széchényi alias Szabó (Szabófi) Lőrinc számára címereslevelet állított ki.¹⁵ A címereslevél sajnos nem ad közelebbi felvilágosítást arról, hogy vajon Széchényi György milyen érdemek alapján nyerte el a nemességet, csupán az ekkor használatos formulával adta vissza érdemeit, a koronának és az uralkodónak tett szolgálatokat emlegetve. A nemeslevél arra nézve sem ad felvilágosítást, hogy ugyan ki segíthette a kiváltságlevél megszerzését. Lehetséges, hogy az akkor hivatalban lévő kancellár, Sennyei István váci (majd győri) püspök volt a támogató (kancellár 1625–1635 között) de lehetséges, hogy más nagyúri ajánló áll a háttérben. Bár Pázmány papnevelője alapítólevelében megtiltotta, hogy kispapjai magyar főurak ügyes-bajos intézését vállalják fel, nem kizárt, hogy a fiatal Széchényi valami ilyesmibe bonyolódott, amelynek ellenszolgáltatásaként jutott hozzá a címereslevélhez.¹⁶

A nemesítés ténye több okból is fontos. Egyrészt pontosan mutatja, hogy az ifjú Széchényi mindkét lábával a valóság talaján áll. A megszerzett címereslevél ugyanis a feudális társadalom kiváltságos csoportjába emelte őt és családját. Bár az újabb történeti kutatások egyre inkább azt jelzik, hogy a feudális társadalom törésvonalai nemcsak a rendi kiváltságok mellett futottak, ugyanakkor tagadhatatlan tény, hogy a privilegiális rendhez tartozás megkönnyítette a karriert. Bár ezen a téren kutatások alig történtek, a rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy a magyar katolikus egyház a 16–17. században nyitott volt, a társadalmi felemelkedés egyik fontos csatornáját képezte, azonban az is látható, hogy a 17. század során elsősorban már azok futottak be karriert, akik a kiváltságos osztályhoz, a nemességhez tartoztak. Felemelkedés tehát elsősorban a társadalmi osztályon belül volt lehetséges. Ez a megállapítás teljes mértékben egybevág Wolfgang Reinhard más európai országok egyházi vezetőrétegéről tett megfigyeléseivel.¹⁷ A nemeslevél megszerzése legalább olyan fontos alapot jelentett egy majdani sikeres karrierhez, mint a teológiai fokozat.

Néhány mondat erejéig érdemes még a Pazmaneummal foglalkozni. Ezekben az években 35–40 fő között mozgott a szeminárium létszáma, évente 6–10 kispapot szenteltek föl, akiknek a helyét újabb növendékek foglalták el.¹⁸ Így bécsi évei alatt tekintélyes számú szeminaristával került Széchényi György kapcsolatba. Társai közül többekkel az esztergomi káptalanban találkozhatott újra. Így Apáthy Mártonnal (esztergomi kanonok 1631–1642), a vele együtt fokozatot szerző Fejérváry Mihállyal (esztergomi kanonok 1634–1638), a gyöngyösi Baghy Józseffel (esztergomi kanonok 1630–1642), ill. Pálfalvay Jánossal

¹⁵ Bártfai Szabó 1911. 674–676. + hasonmása a 126. oldal után.

¹⁶ Fazekas 2002. 19.

¹⁷ Wolfgang Reinhard: Kirche als Mobilitätskanal der frühneuzeitlichen Gesellschaft. In: Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität. Hrsg. von Winfried Schulze unter Mitarbeit von Helmut Gabel. München, 1988. 333–351.

¹⁸ Fazekas 2002. 143.

(esztergomi kanonok 1632–1656), a későbbi váradi püspökkel és szepesi préposttal is.¹⁹ A közösen eltöltött tanulmányi évek a későbbi pálya, főleg a szoros kapcsolattal járó káptalani lét esetében kellő alapot jelenthettek alkalmi vagy tartósabb együttműködésekhez, egymás segítéséhez.

A bécsi egyetemen ezekben az években tanuló magyarországi hallgatók névsorát lapozgatva számos névvel találkozhatunk, akinek a pályája később metszhette főhősünk pályáját. Ekkoriban tanult Bécsben a Lengyelországból nem sokkal korábban visszahozott Homonnai Drugeth János gróf (1624), Bosnyák István báró, későbbi nyitrai püspök és magyar kancellár (1624), Luzsénszky Joachim későbbi váradi püspök (1624), Pálffy Mátyás heiligenkreuzi ciszterci szerzetes, későbbi pannonhalmi főpát, Orossy György későbbi kancelláriai titkár (1625), felbukkantak Bécsben rövid időre Erdődy Gábor és György grófok (1628), és egy rövid ideig együtt tanult Lászlóffy Pál későbbi kancelláriai regisztrátorral is (1630).²⁰ A felsoroltak többsége és főhősünk közötti szorosabb kapcsolatot egyelőre nem lehet kimutatni, kivéve Luzsénszky Joachimot és az utoljára említett Lászlóffy Pált, akiket 1646-ban tanúként hallgatták ki Széchényi György pécsi kánoni perében, ahol mindketten úgy vallottak, hogy diákkoruk óta ismerik az eljárás alanyát, ez főleg a lengyel születésű Luzsénszkyre állhat, aki hét éven át volt tanuló társa, és akivel később Pázmány érseki aulájában is együtt szolgált.²¹

Kapcsolata a Pazmaneummal később sem szakadt meg. Győri püspökként alapítványt tett, amelynek segítségével kezdetben tizenkettő, később tíz győri kispap tanulhatott Bécsben a Pazmaneumban.²² 1681-ben, amikor fényes külsőségek között megtartotta aranymiséjét a bécsi akadémiai templomban, az akkori pazmanisták metszetet készíttettek tiszteletére.²³

Saját feljegyzése szerint hat és fél év után 1631. augusztus 25-én hagyta el a császárvárost, és néhány nap múlva, 1631. szeptember 9-én Lóssy Imre váradi püspök, esztergomi nagyprépost, érseki helynőktől megkapta kinevezését a sellyei plébániára.²⁴ Nem sok időt töltött azonban plébánián, mert már 1634. február 8-án Pázmány a távozó Pyber János utódként esztergomi kanonokká nevezte ki.²⁵ Ezzel Széchényi György az egyházi középélet tagja lett, méghozzá azon káptalan tagjaként, ahonnan a legtöbb lehetőség nyílt további emelkedésre.

Széchényi György 1632-es kinevezését követően tizenhat éven át volt az esztergomi káptalan tagja. E másfél évtized során a 23-24 stallumból álló testület legfontosabb tagjai közé emelkedett, 1644-ben olvasókanonoki kinevezést kapott, kanonok-

¹⁹ Apáthy: Fazekas 2003., Nr.6.; Kollányi 1900. 236. – Fejérváry: Fazekas 2003.. Nr.9., Kollányi 1900. 250. – Baghy: Fazekas 2003. Nr. 17., Kollányi 1900. 236. – Pálfalvy: Fazekas 2003. Nr. 26., Kollányi 1900. 243., Temesváry János: Erdély választott püspökei 1618–1695. I–II. Szamosújvár, 1913–1914. II. 35–42.

²⁰ Kissné Bognár Krisztina: Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526–1789. Budapest, 2004. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban; 13.), 82–87.

²¹ Iványi 1927. 80. Luzsénszky személyére: Kollányi 1900. 251. Luzsénszky 1624-ben iratkozott be a bécsi egyetemre mint „Neoforensis Polonus”. Die Matrikel der Universität Wien. Bd. IV. 1579/II–1658/59. Bearb. von Franz Gall und Hermine Paulhart. Wien–Köln–Graz 1974, 123. Lászlóffy Pál: Koltai András: A Lászlóffy-kódex újkori tulajdonosairól. Magyar Könyvszemle 124 (2008), 93–110.

²² Fazekas 2002. 34.

²³ Fazekas 2002. 86. A metszet reprodukciója: Bártfai Szabó 1911. 161.

²⁴ Bártfai Szabó 1911. 124., Iványi 1927. 81–82.

²⁵ Iványi 1927. 82.

sága utolsó éveiben pedig mint érseki helynök gyakorlatilag az egyházmegye irányításában is kulcsszerephez jutott.²⁶ Mivel a katolikus megújulás korabeli magyarországi egyházi középréteg vizsgálatát még nem végezték el, a megkérdőjelezhetetlen megállapításokkal ezért még egyelőre várni kell.²⁷ Jelenleg úgy tűnik, hogy a későközépkori helyzethez képest számban megfogycsozott kanonoki réteg bázisát az intézmény környezetét képező város polgársága, ill. a környék nemessége adta. A javadalmat nyert kanonokok többségét nem annyira az intellektuális munka, hanem jóval inkább gazdasági tevékenység és a káptalanra háruló jogi (hiteleshelyi) feladatok elvégzése kötötte le, jöllehet a sikeres kanonoki pályához hozzátartozott a magasnak nevezhető iskolázottság. A római Germanicumbeli végzettség, ill. a bécsi Pazmaneumbeli tanulmányok segítettek a gyorsabb stallumhoz jutást. Ugyanakkor a kanonokok katolikus reform munkájába való bekapcsolódása igen vontatottan történt meg.

A fentebb vázolt képet mutatja az esztergomi káptalan is Széchényi György belépésekor 1632-ben. Az akkori kanonokok közül többen végeztek Rómában (hat fő), míg mások Bécsben az esztergomi káptalan által igazgatott ösztöndíjas helyeken tanultak (öt fő), ill. megjelentek az első pazmaniták is (négy fő), ketten Grazban, egy valaki pedig Olmützben tanult.²⁸ A belépési életkort vizsgálva, bár ezen a téren csak hozzávetőleges életkor állapítható meg, jól látható, hogy ebben az időszakban az érsek tudatosan sok fiatal, a papnevelőből éppen kikerült, vagy csupán néhány éves lelkipásztori működést felmutató személyt neveztek ki a káptalanba. A néhány főnemesi származású egyházi szinte azonnal tagja lett a testületnek, Jakusith György báró már 23 évesen (1631), Bosnyák István báró 29 évesen azonnal a Germanicum elvégzése után tagja lett a testületnek (1635), mint ahogy hozzá hasonlóan Pálffy Tamás gróf is az iskolapadból egyenesen a kanonoki stallumba érkezett (1645). De akadnak még villámkarrierek a nem főnemesi származékok között is. Lippay János személynök fia, az előkelő hivatalnoknemes családból származó Lippay György 25 évesen (1625), az erdélyi születésű Pálfalvai János 26 évesen (1632) kapott kinevezést. Széchényi György a maga hozzávetőleges 27–28 évével egyáltalában nem tekinthető egyedüli esetnek. A számos fiatal kanonoki kinevezése világosan mutatja, hogy az érsek nem volt megelégedve az idősebb generáció teljesítményével, és a fiatalítással új szemléletet kívánt a testületben meghonosítani, amely azután hosszú távon meghozza majd a maga gyümölcsét. A kanonokok származásáról átfogó kutatások hiányában nem lehet képet alkotni. A rendelkezésre álló adatok alapján a nemesség alsó része, és városi-mezővárosi polgárság katolikusnak maradt csoportjai adták a kanonokokat leginkább. Egyébként nem Széchényi György az egyetlen, aki hódoltságai kapcsolatokkal rendelkezik, egykori bécsi tanulótársa, a már emlegetett Baghy József gyöngyösi, Bordács Gergely kecskeméti (1631), Mihályi István gyöngyösi származású volt (1632).

²⁶ Iványi 1927. 83.

²⁷ A legjobb összefoglalás a témáról: Molnár Antal: A bátai apátság és népei a török korban. Budapest, 2006. (METEM Könyvek 56) 13–37.

²⁸ Az esztergomi káptalan vizsgálatának alapját Kollányi Ferenc fentebb már többször idézett monográfiája képezte.

Későbbi kanonoktársai közül érdemes Bosnyák István (kinevezve 1635) későbbi nyitrai püspök, kancellár, Szelepcsényi György (1636) esztergomi érsek, Szegedy Ferenc (1644) későbbi egri püspök, kancellár, Pálffy Tamás (1645) egri püspök, kancellár nevét megjegyezni, velük majd a következő évtizedekben többször is kapcsolatba fog kerülni.²⁹

Széchenyi György kanonoki működéséről nem sok tudható. Az egyelőre rendelkezésre álló adatok szokványos kanonoki pályát rajzolnak fel. Miközben lassan araszol előre a ranglétrán, kanonoktársaihoz hasonlóan igyekezett további javadalmakat szerezni. Így jutott hozzá a Thurzó család kihalása után ismét katolikus kegyurak által adományozott vágújhelyi prépostsághoz 1638. március 22-én.³⁰ Az esztergomi káptalan egy 1646-os igazolásából („erkölcsi bizonyítványa”) lehet tudni, hogy ekkoriban hat éven át a Szent István szemináriumot is vezette, közben, 1635-ben tornai főesperes, 1641-ben pedig zólyomi főesperesi kinevezést nyert.³¹

A török előrenyomulás következtében több püspökség területe került oszmán uralom alá, székváros és komoly jövedelem hiányában e püspöki címeket – ilyennek számított a csanádi, a pécsi, a váradi, az erdélyi és többé-kevésbé a váci is – többnyire a káptalanok méltóságviselői nyerték el. Ily módon az egyházi közép réteg felső része és a főpapság alsó része egybeolvadt, közöttük folyamatosság alakult ki. A püspöki cím emelte a közép réteg reprezentánsai tekintélyét, ugyanakkor azzal a fejleménnyel járt, hogy ezen püspöki címek elnyerése nem garantálta automatikusan, hogy viselőjük a valódi, egyházmegyével rendelkező főpapi csoport része lesz. A főpapi réteg 16–17. századi története éppúgy feldolgozatlan, mint a közép rétegé, így ismét csak kellő óvatossággal vonhatók le következtetések.³² Az egyházi társadalom ezen csoportjába Széchenyi György 1643. november 20-án lépett, amikor is az uralkodó, III. Ferdinánd csanádi püspökké nevezte ki.³³ Mint jelzésre került, püspöki kinevezése után nem hagyta el a káptalant, sőt újabb javadalomhoz jutott, az egri nagypréposti javadalmat nyert és az egri káptalanba távozó Pálfalvay János utódaként 1644. január 27-én olvasókanonoki kinevezést nyert.³⁴ Ezzel a kinevezéssel a káptalan legfontosabb tagjai közé emelkedett.

Bár a csanádi püspöki cím csak cím volt, nem hozott több jövedelmet, mint néhány száz forintot, és a néhány évtizeddel korábbi viták után kétségessé vált a pápai kinevezés, mégiscsak belépést jelentett a magyar püspöki karba, amelyhez

²⁹ Kollányi 1900. 244–245. (Bosnyák), uo. 245–248. (Szelepcsényi), uo. 259–260. (Szegedy), uo. 261–263. (Pálffy).

³⁰ Iványi 1927. 82–83.

³¹ Iványi 1927. 83.

³² Az utóbbi időben Tusor Péter kutatásainak köszönhetően kezd a 17. századi főpapság története feltárulni, bontakoznak azok a körülmények, amelyek elősegítették és amelyek akadályozták a magyar katolikus reform kibontakozását: Tusor Péter: *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században.* Budapest–Róma, 2005 (Collectanea Vaticana Hungariae; 3.); Uő: *A magyar hierarchia és a pápaság a 17. században (Problémák és fordulópontok).* Századok 136 (2002) 527–545.; Uő: *Az 1639. évi nagyszombati püspökkari konferencia (A magyar klérus és a római Kúria kapcsolatainak válsága és reformja).* Századok 134 (2000), 431–459.

³³ Magyar Országos Levéltár (=MOL) A 57 Libri regii 9. köt. pag. 564–565.

³⁴ Iványi 1927. 83.

hagyományosan társult a magyar tanácsosi cím is. Ráadásul mindezt Széchényi György viszonylag fiatalon, negyven éves kora alatt szerezte meg. A püspöki kinevezések általában bonyolult hatalmi játék eredményeként következtek be, amelynek során mindenki igyekezett minél befolyásosabb támogatót, egyházi vagy világi személyt felvonultatni. Egy-egy üresedés általában láncreakciót vált ki, mert a megüresedett hivatal betöltése ritkán történt újonccal, hanem egy már érdemesült személy lépett előre egy jobban jövedelmező, magasabb megbecsülést jelentő hivatalra.

1643 nyarán Nagyszőlősi Gergely váci püspök halála váltott ki mozgást a magyar főpapságon belül. A váci püspöki széket Püski János csanádi püspök kapta meg, akinek a helyére viszont Szelepcsényi György lépett elő (1643. július 15.), de közben meghalt Czegléd Albert egri nagyprépost, pécsi püspök, így Szelepcsényi rövid időn belül még egy lépést tehetett előre és 1643. november 20-án pécsi püspök lett.³⁵ A megüresedett csanádi püspökséget kapta meg Széchényi György. A közel egykorú, nagyjából hasonló származású Szelepcsényi, mint fentebb láttuk, néhány évvel Széchényi után került a káptalanba, mégis gyorsabb volt előmenetele (már 1642 végén elnyerte a novi püspöki címet). A gyors felemelkedés Szelepcsényi diplomáciai szolgálataival magyarázható, ezekben az években több alkalommal kapott konstantinápolyi küldetést, amelyet eredményesen oldott meg.³⁶ Diplomáciai megbízatásai ugyanakkor arra is módot adtak, hogy saját kapcsolatokat építsen ki a Habsburg-birodalom és az uralkodói udvar irányítóival, amely pályáját elősegítette. Egy az Esztergomi Prímási Levéltárból származó levél szerint Széchényi Györgyöt Bosnyák István veszprémi püspök, kancellár, egykori kancellártársa támogatta. Lippay érsekhez írt levelében dicsérte tudományát, jó erkölcsét, magaviseletét, és úgy vélte „tehetsége is nagyon annyi, hogy böcsületesen elviselheti a püspökséget”.³⁷ Kinevezése nem következhetett volna be Lippay érsek támogatása nélkül, aki ekkoriban úgy az egyházi, mint a politikai életre nagy befolyással bírt.³⁸ Az érsek iránta megnyilvánuló bizalmát mutatja nem sokkal később bekövetkezett olvasókanonoki és minden bizonnyal erre az időre datálható helynöki kinevezése.

³⁵ Tuszor Péter: Szelepcsényi V. György. In: Esztergomi érsek 1001–2003. Szerk. Beke Margit. Budapest, 2003. (=Tuszor 2003.) 304., MOL A 57 Libri regii 9.k. pag. 562–563. (Pécs),

³⁶ Diplomáciai küldetéseiről 1683-as bécsi ostrom után elkobzott ingóságai érdekében írt folyamodványában maga így vallott: a trigesimo octavo supre millesimum sexcentesimo anno... semper in continuis Maiestatum Sacrarum laboribus desudaret, et primo quidem, dum tempore comitorum, coronationisque Augustissimae Imperatricis Mariae, in publico, communis boni servitio a Sua Maiestate gloriosae memoriae Ferdinando III Romam ablegatus fuisset, post vero 1639 et 1640 necnon duobus subsequentibus, ut pote 1642 ac 1645 annis Constantinopolim ad portam Othomannicam missus exstitissem, inibique cornua rebellis senioris Rakoczy infregissem, ac postmodum redux, cancellariatus officio oneratus in diversis periculosissimis, tam in Transylvaniam, quam Poloniam ablegationibus, ac in imperio negotiationibus, indefesso semper labore, singularique fidelitate, operam meam impendissem, denique quadraginta quinque annos vitae meae in Augusta aula consumpsissem....“ . Österreichisches Staatsarchiv Allgemeines Verwaltungsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv Hofkammerarchiv Hoffinanz Ungarn r. Nr. 295. Konv. 1684. jan. fol. 153–55.

³⁷ Bosnyák István levele Lippay Györgyhez, Bécs, 1643. XI. 8. Prímási Levéltár, Esztergom Archivum Saeculare Classis X. Nr. 196. Missiles 1642. XI-1643, pag. 182–184..

³⁸ Lippay személyére további irodalommal: Tuszor Péter : Lippay IV. György. In : Esztergomi érsek 1001–2003. Szerk. Beke Margit. Budapest, 2003. 296–303.

Néhány hónappal később, 1644 nyarán Telegdy János lemondásával megürült a nyitrai püspökség, ami újabb mozgást indított meg a magyar katolikus hierarchián belül, ugyanis a püspöki székre viszonylag gyorsan régi ismerősünk, Bosnyák István kancellár kapott kinevezést (1644. június 24.), de nem sokkal később augusztus elején váratlanul elhalálozott.³⁹ Így furcsamód éppen egyik jóakarója halála nyitotta meg az újabb előrelépés lehetőségét Széchényi György előtt. A nyitrai püspökségre ekkor Püsky János váci püspököt nevezték ki, a Bosnyák után még üresedésben lévő veszprémi püspökségre Szelepcsényi György került, a váci püspökséget pedig Kopcsányi Mihály szerémi püspök nyerte el.⁴⁰ Szelepcsényi megüresedett javadalmát, a pécsi püspökséget Széchényi György kapta meg, míg a szerémi püspöki cím Kisdy Benedek esztergomi nagypréposté lett.⁴¹ E kinevezési sornál már jól látszott Szelepcsényi György befolyása. Lippay érsek eredetileg, betartva az előmeneteli sorrendet, Püsky János váci püspököt javasolta a veszprémi püspökségre, Szelepcsényi Györgyöt pedig a vácira. Szelepcsényi potenciális vetélytársának, Püskynek a jobb javadalmat jelentő nyitrai püspökséget járta ki, ily módon magának meg tudta szerezni a vácinál komolyabb jövedelmet biztosító, nagyobb presztízzsel rendelkező veszprémit.⁴² Szelep-csényi ugyanakkor elérte azt is, hogy magyar udvari kancellárrá nevezzék ki, amely jóllehet komoly adminisztratív feladatot jelentett, ugyanakkor biztosította a közvetlen érintkezés lehetőségét a birodalom vezetőivel, sőt magával az uralkodóval is, nem is beszélve a kancelláriai illetékekből húzható bevételekről.

1646–1648-ban újabb jelentős változások zajlottak le a magyar püspöki karon belül, amikor egymásután több magyar főpap halálozott el. 1646 márciusában elhunyt Kopcsányi Mihály váci püspök, pozsonyi prépost. A megürült püspökségért harcba indult Széchényi György is, akinek érdekében Forgách Ádám fordult az uralkodóhoz, érdemei közül külön kiemelte, hogy az 1644–1645-ös erdélyi támadás során személyesen harcolt.⁴³ Forgách fellépése azt mutatja, hogy Széchényi György kapcsolatrendszere a világi arisztokrácia felé is szélesülni kezdett, és már a főúri rétegen belül is tudott támogatókat felmutatni. Ez talán összefüggött az előbb említett Rákóczi-féle támadás idején tanúsított magatartásával is. Forgách fellépése azonban eredménytelen maradt. Ezúttal Lippay érsek akarata érvényesült Forgách Ádám és Pálffy Pál elképzelésével szemben (utóbbi Kisdy Benedeket támogatta), aki az előbb említett erdélyi akció során a Szepességből elűzött Hosszuthóthy László váradi püspököt, szepesi prépostot kívánta valamilyen módon kárpótolni.⁴⁴ A két hoppon maradt aspiráns

³⁹ MOL A 57 Libri regii 9. köt. pag. 597–598.

⁴⁰ Szelepcsényi pécsi p. kinevezése veszprémi püspökké 1644. VIII. 7. MOL A 57 599–600. Püsky Jánost nyitrai kinevezése, 1644. IX. 13.: MOL A 35 Conceptus expeditionum 238 ex 1644. Kopcsányi váci püspöki kinevezése, 1644. IX. 13.: uo. MOL A 35, 240 ex 1644.

⁴¹ Széchényi pécsi kinevezése, 1644. IX. 23.: MOL A 57 Libri regii 9. köt. pag. 601–602. Kopcsányi szerémi kinevezése: uo. pag. 609–610.

⁴² Lippay György propozíciója az uralkodóhoz, 1644. VI. 7. MOL A 32 Litterae archiepiscoporum Fasc. 1. Nr. 181.

⁴³ Forgách Ádám III. Ferdinándhoz, 1646. III. 29. Érsekújvár. MOL A 32 Litterae privatorum I. Nr. 550.

⁴⁴ Lippay György levele III. Ferdinándhoz, 1647. IV. 8. Pozsony. MOL A 30 Litterae archiepiscoporum Fasc. 1.

azért kapott kárpótlást, a pozsonyi prépostság Kisdy Benedeknek jutott, aki egyébként Hosszúthóty utóda lett a váradi püspökségben, Széchényi Györgyöt pedig a Bosnyák István halála után üresedésben lévő bozói prépostsággal elégitették ki.⁴⁵ Ez a megoldás azt mutatja, hogy a klérus esetében ugyanaz a bonyolult, kapcsolati rendszerre, személyes súlyra tekintettel lévő előmeneteli rendszer működött, amely megfigyelhető majd évszázadokon át a Habsburg-birodalom állami vezetése esetében.

Az előbbi események után nem sokkal újra mozgásba kellett hozni a pártfogókat, mivel 1647. november 21-én váratlanul elhunyt a mindössze 38 éves Jakusith György egri püspök, 1647 decemberében a 60 éves Bodán Márton zágrábi püspök, 1648 elején pedig az idős beteges, 64. évében járó Hosszúthóty László váci püspök. Mivel a zágrábi püspökség betöltése a horvátországi klérus tagjaival történt, a magyar főpapok törekvései a váci és az egri püspökség megszerzésére korlátozódtak. Ha teljes mértékben nem is látható a megmozgatott pártfogók sora, ill. a különböző elképzelések, a bekövetkezett események azt mutatják, hogy Szelepcsényi György befolyása néhány év alatt tetemesen megnőtt, Draskovitch János nádor Ferdinand Jakob Kurtz birodalmi alkancellárhoz írott két levele legalábbis ezt mutatja. Szelepcsényi ezúttal a nyitrai püspökséget nézte ki magának, amely több jövedelmet hozott, mint a török által részben meghódított, részben folyamatosan veszélyeztetett veszprémi püspökség, ennek érdekében kész volt a néhány évvel korábban kinevezett nyitrai püspököt, Püsky Jánost a váci püspökség mellett a kalocsai érseki címmel kárpótolni, ill. kiegészítésként a pozsonyi prépostságot és a sági prépostságot neki megszerezni. A megüresedett egri püspökség Szelepcsényi számára nem jött szóba, mivel messze feküdt Bécstől, emiatt nem tudta volna azt ellátni.⁴⁶ Szelepcsényi végül elnyerte a vágyott nyitrai püspökséget, míg Püsky visszakerült a váci püspökségre és megkapta mellé a pozsonyi prépostságot.⁴⁷ Az ügylet másik haszonélvezője Széchényi György lett, aki Szelepcsényi utódként veszprémi püspöki kinevezést kapott, és ezzel „valódi” püspökké vált (1648. április 18.). A kinevezést követően lemondott esztergomi káptalani javadalmairól – vágújhelyi és a bozói prépostságot megtartotta –, és Sümegre költözött.⁴⁸ Ezzel kezdődött meg működésének az a szakasza, amely nevét a magyar egyház- és művelődéstörténelem számára olyan emlékeztetéssé tette.

Az ok-okozati összefüggések bűvöletében élő történész nehezen ismeri el, hogy egy-egy karrier alakulásában a szerencse is szerepet játszik, pedig tagadhatatlan. Széchényi György előtt a felemelkedést a vele közel egykorú (szül.

Nr. 206. Pálffy Pál ajánlása Kisdy Benedek részére, 1646. III. 30. MOL A 33 Propositiones et opiniones 1646. Nr. 24.

⁴⁵ Kisdy Benedek pozsonyi préposti kinevezése, Bécs, 1646. IV. 23. MOL A 57 Libri regii 9. köt. Pag. 712. – Széchényi bozói préposti kinevezése: Uo. pag. 712.

⁴⁶ Draskovich János két levele Kurtz alkancellárhoz, Pozsony, 1648. III. 5. és III. 27. Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv Ungarische Akten Allgemeine Akten (= ÖStA HHStA UA AA) Fasc. 176. Konv. A. fol. 1–2, 3–4.

⁴⁷ MOL A 57 Libri regii 10. köt. pag. 108–109.

⁴⁸ MOL A 57 Libri regii 10.köt. pag. 109–110. (fogalmazványa: MOL A 35 Conceptus expeditionum 140 ex 1648.)

1606) Bosnyák István és a nála fiatalabb Jakusith György (szül. 1609) halála nyitotta meg. Mindketten arisztokrata származásukkal messze jobb kilátásokkal rendelkeztek, mint a frissen nemesített Széchényi György.

További kérdés, hogy mennyire tekinthető egyedinek főhősünk karrierje. Sajnos a korai újkori főpapi réteg módszeres vizsgálata, mint jelzésre került, még várat magára. A rendelkezésre álló adatok alapján. Az 1637–1685, tehát Pázmány halála és Széchényi esztergomi érseki kinevezése között hivatalt viselő 45 püspök adatait elemezve néhány megállapítás mégiscsak megkockáztatható.⁴⁹ A püspökök többsége a nemesi rendből került ki, közülük heten főnemesek voltak. Talán néhányan a polgári-mezővárosi rétegből származtak, de ezt olyan sikeresen titkolták el az utókor elől, hogy egyelőre nem lehet biztosan eldönteni származásukat (pl. Bőjthe Miklós, Fólnay Ferenc). Végzettségüket tekintve 17 fő tanult a római Collegium Germanicum et Hungaricumban, 7 fő a Pazmaneumban, további hárman a bécsi egyetemen jártak, egy személy tanult Bolognában, egy másik Grazban, hárman pedig a hazai egyetemen, Nagyszombatban jártak. Mint látható a római tanulmányok jelentették a legjobb kiindulópontot a karrierhez, amelyet Széchényi anyaintézménye, a Pazmaneum követett.

A püspökök kinevezési életkorát szemügyre véve jól látható, hogy a főpapok egyik csoportja életpályája jutalmaként került főpapi székbe, pl. Bőjthe Miklós kb. 57 évesen, Mokcsay András kb. 60 évesen, Pálfalvay János 53 évesen, Szenthamássy Máté 62 évesen, Zongor Zsigmond 63 évesen lett püspök. A püspökök egy másik csoportja viszonylag fiatalon jutott a magas méltósághoz, különösen igaz ez a főnemesi származású klerikusokra, pl. Bosnyák István 33 éves, Kollonich Lipót 35 éves, Pálffy Tamás 29 éves, Sennyey István 32 éves kinevezésekor. Széchényi György e két csoport között foglalt helyet, mintegy tizenöt éves szolgálat után nyerte el első püspöki kinevezését. Hozzá hasonló korban jutott püspöki méltóságba Püsky János (kb. 40 éves), Szelepcsényi György (39 éves), Szentgyörgyi Ferenc (42 éves).

Összesen 11 olyan főpap volt, aki legalább kétszer került áthelyezésre, és mindössze hárman voltak, akik négy alkalommal váltottak püspökséget (a kalocsai érseki címet csupán címnek tekintve). A három személy Püsky János, Szelepcsényi György és Széchényi György, akik közül az utóbbi kettő az esztergomi érseki székig is eljutott. Ez az utóbbi adat azt mutatja, hogy az alulról jövő személynek jó egészséggel kellett rendelkeznie, ha karriert akart csinálni. A jó egészség Szelepcsényi Györgyre és Széchényi Györgyre is jellemző volt, hisz Szelepcsényi a nála öt évvel idősebb Lippait közel húsz évvel élte túl, a vele körülbelül egykorú Széchényi György pedig közel tíz esztendővel élt tovább nála.

Ha karrierjét párhuzamba próbáljuk más korabeli karrierekkel állítani, az előbb emlegetett Szelepcsényi kínálkozik a legjobb párhuzamnak.⁵⁰ Nagyjából egyidősek, társadalmi származásuk között addig áll fent különbség, amíg Széchényi nem szerezte meg a címereslevelet, tanulmányi helyük eltér, míg

⁴⁹ A püspökökre vonatkozó adatok az egyes egyházmegyék történeti schematismusai, püspökéletrajz-gyűjtemények, ill. a Magyar Katolikus Lexikon életrajzi szócikkei alapján kerültek összeállításra.

⁵⁰ Szelepcsényi legutóbbi, gondolatébresztő életrajza további irodalommal: Tusor 2003. 303–310.

azonban Széchényi Bécsbe került, addig Szelepcsényinek Róma jutott osztályrészül, ahol azonban fokozatot nem szerzett. Széchényihez hasonlóan meglehetősen gyorsasággal, két év plébánosság után lett esztergomi kanonok (1636). Ettől a ponttól kezdve azonban karrierje gyorsabban halad, már 1642-ben novi püspök, majd 1644-ben veszprémi püspökként egyházmegyével rendelkező megyéspüspök lett, ugyanezen évben magyar királyi kancellár lesz, amely posztot esztergomi érseki kinevezéséig, sőt néhány hónappal még azután is betöltötte (1666). A magyar politikai élet tevékeny részese, aki közben több diplomáciai küldetést is ellátott, ahogy már említésre került. Ez utóbbi vonás lényeges különbség közte és Széchényi György között, aki politikailag ritkán lépett előtérbe. 1648 elején ugyan néhány héten át helyettesítette a kancellárt a Prágába utazó uralkodó mellett, ez azonban csupán alkalomra szóló kancellárhelyetteség (substitutus cancellarius) volt, később e minőségében nem működött, bár figyelemre méltó, hogy a karrierje szempontjából döntő veszprémi kinevezése ezekben a hónapokban fut (!).⁵¹ A 17. században nem volt szokás valódi alkancellárok kinevezése, helyettük az egy-egy alkalomra szóló kancellárhelyettesek alkalmazása került előtérbe. Valószínűleg az agilis, pénzt nem megvető Szelepcsényi sem vette volna jó néven, ha vetélytársa akad az udvari befolyás és a kancelláriai jövedelmek terén. A politizáló Szelepcsényivel szemben Széchényi György a gazdálkodást és mellette az egyházszervezést helyezte előtérbe, bár a pénzt és a vagyont ő sem vetette meg. Személyükben tehát két egymástól eltérő főpapi típus fogható meg. Talán a jövőbeni kutatások tisztázni fogják a kettejük közötti viszonyt is. A fentebb vázolt események azt jelzik, hogy az 1640-es évek végére együtt-működés alakult ki közöttük, de nem kizárt, hogy kapcsolatuk időnként konfliktu-sokkal is terhelve volt.

Széchényi György főpapi pályája során még két fontos állomás volt. Az első a győri püspöki szék elérése, amelyre Püsky János győri püspök és kalocsai érsek halála után 1658-ban került sor (kinevezése 1658. január 25.), a másik az esztergomi érseki szék megszerzése volt 1685 elején (kinevezése 1685. március 21.). Sajnos ezúttal kevesebb forrás áll rendelkezésre, mint korábbi előlépései esetében. Győrt már megpróbálta korábban megszerezni, 1656 elején kíséreltet tett arra, hogy Püsky Jánost lemondassa, ami azonban sikerült Szelepcsényi Györgynek, az nem sikerült Széchényi Györgynek, a győri püspöki székre egyelőre még várakoznia kellett.⁵² A megüresedett esztergomi székre még két név merült fel az övén kívül, Kollonich Lipót bécsújhelyi püspöké és Sennyey László jezsuitáé.⁵³ Valószínűleg magyar volta mellett egyházkormányzati tapasztalata, és talán az előző években megtapasztalt lojalitása döntött Széchényi György mellett, bár nem kizárt, hogy magas kora is szerepet játszott kinevezésében, az udvar átmeneti jelölttel kívánta a problémát megoldani, aki már csak kora miatt sem képes konfliktusok sorát kezdeményezni.

Széchényi György pályájáról írva nem lehet nem érinteni vagyonszerző működését, amelyből egyaránt profitált családja, továbbá az általa tett

⁵¹ 1648. II. 13. MOL A 35 Conceptus expeditionum 56 ex 1648. 1648. II. 27. Prága, uo. ad 75 ex 1648.

⁵² Kollányi 1900. 240.

⁵³ Koltai 2003. 314.

alapítványokon át az egész magyar katolikus egyház és a magyar társadalom. Bár kisebb birtokokat már korábban szerzett, elképesztő gazdasági érzékét győri püspöki kinevezése után kezdte kamatoztatni. Vásárlások és zálogügyletek bonyolult láncolatát hajtotta végre a következő években. Már a legfontosabbak felsorolása is jól illusztrálja tevékenysége volumenét. Első nagyobb vásárlása az 1658-ban megvett rárói birtok volt (Győr megye), amelyet más nyugat-magyarországi birtokok követnek, köztük a Moson megyei Nezsider és Nyulas (1665), a szentgotthárdi apátság zálogbirtoka (1675). Több birtokot szerzett meg az 1671-ben kivégzett Nádasdy Ferenc javaiból, így a Sopron megyei borsmonostori apátságot (1676 zálog), az egervár-pölöske-szentgyörgyi uradalmat (1677 vásárlás), a Fejér megyei Csókaköt (1678 vásárlás), a sárvár-felsővidéki uradalmat (1678 zálog, majd tulajdon), a kapuvári uradalom egy részét (1680 zálog), Zala megyei Belatinczot (1682 vásárlás) és a Sopron megyei Széplakot (1682 zálog), végül a Sopron megyei Szarvköt és a Nyitra megyei Csejtét (1685 zálog).⁵⁴ Birtokvásárlási és zálogügyleteinek részletei még feltárássá várnak. Sikerei hátterében szigorú gazdálkodásán, nagyfokú takarékoságán kívül talán az a tény áll, hogy a (már akkor) készpénzhiányos Magyarországon, mindig képes volt a szükséges pillanatban készpénzt letenni, amikor más pályázóknak ez nem sikerült.

Ami társai fölé emelte, hisz szép számmal lehet párhuzamokat felsorolni, akik hasonló lendülettel gyűjtöttek vagyont, elég legyen itt Bakócz Tamásra vagy éppen Szelepcsényi Györgyre gondolni, az káprázatos alapítási kedve, amellyel egyházi intézmények sorát hozta létre, illetve támogatta. Kortársa Szelepcsényi György elsősorban magának gyűjtött, Széchényi viszont nem. Korabeli összeállítások szerint közel négymillió forint értékben tett egyházi alapítványokat, huszonnégy különböző helyen legalább negyvenhat intézményt részesítve támogatásban.

Alapított akadémiát (Buda), papnevelőt (Buda, Győr), több nemesi konviktust (Buda, Győr, Lőcse, Trencsén), különböző székhelyein rendbehozott székesegyházakon kívül számos rendet támogott, így a szervitákat (Eger), domonkosokat (Nagyszombat, Vasvár), ferenceseket (Eger, Sümeg, Szécsény, Vágújhely), kapucinusokat (Buda), karmelitákat (Pozsony, Sümeg), minoritákat (Vimpác), pálosokat (Pozsony, Sopronbánfalva, Sümeg), trinitáriusokat (Illava, Sümeg), és természetesen a jezsuitákat (Buda, Győr, Kőszeg, Pécs, Szokolca).⁵⁵ Alapítványai közül különösen fontosnak bizonyultak az oktatási intézmények, a budai jezsuita kollégium és akadémia, a kőszegi és pécsi jezsuita kollégium, a jezsuiták győri működését megalapozó székház, a győri szeminárium és a három nemesi konviktus, amely szegény sorsú nemesifjak tanulmányait tette lehetővé.

Bár Sopron számára nem tett alapítványt, a közeli Fertőrákoson, amely győri püspöksége idején szíves tartózkodási helye volt, rendbe hozatta a templomot és átépíttette a püspöki kastélyt. A győri püspökség is bőven profitált főpásztora

⁵⁴ Koltai 2003. 313–314.

⁵⁵ „Synopsis seu brevis narratio vitae celsissimi condam principis, domini domini Georgii Szecsényi archiepiscopi Strigoniensis et bonorum ejusdem operum“. ÖStA HHStA UA AA Fasc. 199. Konv. A. fol. 353–354. Bártfai Szabó 1911. 198–201.

alapítási kedvéből. Első nagyjelentőségű tette a győri jezsuita kollégium épületének átépítése volt (1665), majd rendbe hozatta a győri székesegyházat (1681), újjáalapította a győri szemináriumot (1684), nemesi konviktust hozott létre (1684), megalapította a kőszegi jezsuita kollégiumot (1674), alapítványt tett az elagott győri egyházmegyés papok (1684) számára.⁵⁶

Az egyház javára tett alapítványok mellett bőkezűen gondoskodott családjáról is. A Széchényi familia hódoltságból való kiköltözködését 1649-ben Galgócon Forgách Ádámtól vásárolt két ház tette lehetővé, majd családja számára szerezte meg a Győr megyei Rárót. Később bőkezűen gondoskodott unokaöccseiről is. A pálosnak induló Széchényi Pál (1645–1710) gyors karrierjét – már 31 évesen püspök – nyilvánvalóan nagybátyjának köszönhette.⁵⁷ Másik unokaöccse, a később örökösévé tett Széchényi György (1656–1732) tanítatásáról is gondoskodott, majd egy ideig mintegy titkárként maga mellett tartotta.⁵⁸ Mindez persze nem jelentette, hogy viszonyuk felhőtlen lett volna, „az öreg úr önkényes hajlamai őt is érték néha”, írta viszonyuk kapcsán a család egyébként jóindulatú monográfusa.⁵⁹

Nem Széchényi György volt az egyetlen a koraiújkori főpapok közül, aki sok szeretettel gondoskodott családjáról, Pázmány Péter legalább olyan figyelemmel kísérte unokaöccse, a jezsuitának induló Pázmány Miklós pályáját, vagy legyen itt elég Lippay Györgyre és családjára utalni, vagy éppen Szelepcsényi Györgyre és a rokonságát képező Maholányiakra.⁶⁰ Ez utóbbi családok számára különböző okok miatt nem sikerült a megkapaszkodás a magyar főnemességben. Hogy a Széchényi család az lett a magyar történelemben, ami lett, az már a későbbi generációk érdeme. Széchényi György érsek csupán az alapot vetette meg, igaz e nélkül az alap nélkül nem lett volna felemelkedés.

Széchényi György karrierjét lehet kivételesnek nevezni, még ha nem is volt egyedül. A koraiújkori magyar egyháztörténet több hasonló pályafutásról tud. Ahhoz, hogy ezt a fényes pályát befussa több tényezőre volt szükség. Mindenekelőtt arra, hogy a magyar katolikus egyház a társadalmi felemelkedés egyik csatornájaként működjön, akkor is, ha a felemelkedés elsősorban társadalmi renden belül volt lehetséges, a széles nemesi réteg miatt ez más országokénál komolyabb mozgási lehetőséget biztosított. Fontos tényező volt Széchényi György tehetségén kívül jó gyakorlati érzéke, amellyel fiatalon felismerte a sikeres pálya két alapelemét, a magas iskolai végzettséget és a nemesi rendhez tartozást. Mindehhez jó szerencse és jó egészség is párosult, e két dolog nélkül nem juthatott volna a magyar egyház élére. Egyéni tulajdonságai közül remek gyakorlati érzékét kell

⁵⁶ Bártfai Szabó 1911. 151–162.

⁵⁷ Bártfai Szabó 1911. 205–353., Márki Sándor: Széchényi Pál életrajza. Pozsony, 1884.

⁵⁸ Bártfai Szabó 1911. 379–429.

⁵⁹ Bártfai Szabó 1911. 382.

⁶⁰ Pázmány Miklósra: Pálffy Géza: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adataira (16–17. század). In: Veszprém a török korban. Szerk. Tóth G. Péter. Veszprém, 1998. 91–185, 156–157., Ötvös Péter: Pázmány Miklós gróf könyvei. In: Klaniczay-émlékkönyv. Tanulmányok Klaniczay Tibor emlékezetére. Szerk. Jankovics József. Budapest, 1994. 344–364. A Lippayakra: Soós István: Lippay György és a pozsonyi pénzverde. In: Numizmatikai Közöny 94–95 (1995–1996), 39–47. A Maholányi családra: Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal I–XII. Pest, 1857–1868, VII. 243–244.

kiemelni, amely lehetővé tette, hogy nagy vagyont gyűjtsön, amelynek tekintélyes részét azonban nem öncélokra, hanem egyháza támogatására fordította.

KELEMEN ISTVÁN | Adatok a cenki kastélykápolna és remeteség történetéhez

A gróf Széchényi család Kiscenken emelt házi kápolnájának története a mai kastély megépítését megelőző időkre nyúlik vissza. Széchényi Zsigmond halála után négy fia, Antal, Ignác, Zsigmond és László osztozkodott a család birtokain. A Széchényiek férfiágának birtokosztálya 1741. február 25-én, a család első Sopron vármegyei otthonában, a széplaki kastélyban történt meg. Ennek során Széchényi Antal grófnak (1714–1767) jutott többek között Nagy- és Kiscenk.¹ Antal még ebben az évben átköltözött feleségével, gróf Barkóczy Zsuzsannával Kiscenkre. Átmenetileg a majorház („nagyház”) szolgált lakóhelyül számukra. A helytörténetírásban vitatott, hogy a mai kastély helyén állt-e korábban valamilyen kúria.² Véleményünk szerint nem létezett ilyen kuriális épület. A birtokosztály előkészítése során összeírták a család sárvár-felsővidéki javait, részletezve a földesúri kompetenciába tartozó épületeket is. Míg Széplakon és Horpácson részletesen leírták az ottani kastélyt, Kiscenken semmilyen említés nem történt kúriáról, hanem csak a helység „fölső végén nap nyugatrul” álló majorházzal.³ Ugyanakkor zavart okoz, hogy már 1742 februárjától egyes okiratok keltezési helyükként a kiscenki kastélyt jelölik meg.⁴ Ez nem lehetett a mostani épület, hiszen az csak 1750 körül épült meg.⁵ Magyarázata az lehet, hogy a grófi familiának otthont adó épületet már akkor is kastélynak titulálták.

Új otthonában, a majorházban a grófi pár nemsokára kialakított saját használatára egy udvari kápolnát. Groll Adolf győri püspök (1733–1743) 1741.

¹ Bártfai Szabó László: A sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. II. kötet 1733–1820. Budapest, 1913. 513–514. A birtokosztály vonatkozó része: 576–577.

² A park közepén álló kúria mellett érvelt pl. Kriszt György (Nagycenk. Budapest, 1982. 5.) és a község monográfusa, Keszei Dénes (Nagycenk múltja és jelene. [Sopron], 1983. 50., 182.). A család történetírója, Bártfai Szabó László ugyancsak a kastély kibővítéséről és lakhatóvá tételéről ír Széchényi Antal kapcsán; „az amúgy is csak ideiglenes tartózkodásra berendezett ház ugyanis szűk volt, olyan jobbmódú köznemesi család kúriájához hasonlított” (im. 163.). Ő tehát a kúria szót a majorház jellemzésére használta. Széchényi Viktor ugyanakkor családtörténeti munkájában nem ír a mai kastély helyén álló épületről. Szerinte Antal kezdetben „valami gazdatiszti lakban tanyáztatott Kiscenken”, majd új kastélyt építtetett. (Töredékek a sárvár-felsővidéki gróf Széchényi nemzetség történetéből. Székesfehérvár, 1933. 158.).

³ Magyar Országos Levéltár (MOL), P 623. Széchényi család iratai. X. kötet. Gazdasági iratok. 381. (k). Conscriptio Bonorum, seu Dominij Sárvári Feölseö-Vidékiensis de A[nn]o 1741. 92.

⁴ MOL, P 623. X. kötet. 383. cs. Protocolum Venditionum, Cambialium, Pignoratitium in Dominio C[omitis] Antonii Széchényi ab Anno 1742. – usque Annum 1780 interventum. Folio 10.

⁵ A középizalait domborművének jobb alsó sarkában az építés idejét jelző évszám (MDCCL) világosan kivehető. Mivel azonban az írástábla jobb oldala csonkának tűnik, nem tudhatjuk, hogy az 50-es számot jelentő „L” után állt-e korábban további római szám. Úgy tűnik, mintha szerepelne még egy megcsonkult „V”.